

ÖZEL EĞİTİM KURUMLARINDAKİ YÖNETİCİ DAVRANIŞLARININ, SINIF ÖĞRETMENLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN OLUŞTURDUĞU STRES

STRESS CAUSED BY THE EFFECTS OF ADMINISTRATIVE STUDENTS IN PRIVATE EDUCATIONAL INSTITUTIONS ON CLASSROOM TEACHERS

Hilal Sevtap AY

Türkan Sabancı Görme Engelliler İlkokulu, settap87@hotmail.com

İstanbul / Türkiye

ORCID: 0009-0003-1817-9926

Ülkü Mehtap ÇELİK

Beşler Anaokulu, ahkuzer@gmail.com

Gaziantep / Türkiye

ORCID: 0009-0008-1718-0059

Halil GİRGİN

Üsküdar Togemder Özel Eğitim Anaokulu, girginhalil@hotmail.com

İstanbul / Türkiye

ORCID: 0009-0003-9279-4126

ÖZET

Bu araştırmanın amacı özel eğitim okullarındaki yöneticilerin tutum ve tavırlarının, sınıf öğretmenlerinde neden olduğu stresin meydana çıkarılması ve yöneticilerin bu davranışlarının sınıf öğretmenlerinin üzerinde bıraktığı stresi minimum seviyeye indirmeyi hedefleyen önerilerle ilgililere yol göstermektir.

Araştırma, 2019-2020 eğitim öğretim yılında, İstanbul İli Üsküdar İlçesi Özel Eğitim okullarında görev yapan özel eğitim sınıf öğretmenlerinden elde edilen görüşlerle sınırlıdır.

Araştırmada verilerin toplanması amacıyla anket çalışması iki yüz özel eğitim sınıf öğretmenine uygulanmış olup; öğretmenlerin yöneticilerinden kaynaklı yaşadıkları stres incelenmiştir. Öğretmenlere uygulanan anket sonucunda alınan bilgiler Excel programına aktarılmış sonrasında bu bilgiler SPSS istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma anketinde üç kısım yer almakta olup ilk bölümde öğretmen bilgilerine yer verilmiştir. İkinci bölümde ise kırk üç soru ifadesi kullanılarak yönetici tutumlarının özel eğitim öğretmenleri üzerindeki stres düzeyi araştırılmıştır. Anketin üçüncü bölümünde ise öğretmenlerin görüşlerini ve konu hakkında fikirlerini belirtmeleri istenmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre; Özel Eğitim Okulu yöneticilerinin öğretmenlerde stres oluşturan davranışları orta düzeyde, kısmen yaptıkları tespit edilmiştir. Cinsiyet, yaş, medeni durumlarına göre anlamlı farklılık belirlenememiş fakat kıdem değişkenine göre değerlendirilmesi sonucunda kıdemi 16-20 yıl olan öğretmenlerin yöneticilerinin, öğretmenlere stres oluşturacak davranışları daha çok yaptıklarını belirttikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özel eğitim, stres, örgütsel stres, yönetici davranışları

ABSTRACT

The aim of this research is to reveal the stress caused by the attitudes and attitudes of administrators in special education schools and classroom teachers, and to guide those concerned with suggestions aimed at minimizing the stress that these behaviors of administrators cause on classroom teachers.

The research is limited to the opinions obtained from special education classroom teachers working in Special Education schools in Üsküdar District of Istanbul Province in the 2019-2020 academic year.

In order to collect data in the research, a survey was applied to two hundred special education classroom teachers; The stress experienced by teachers due to their administrators was examined. The information obtained as a result of the survey applied to the teachers was transferred to the Excel program, and then this information was analyzed using the SPSS statistical package program. There are three parts in the study survey, and the first part includes teacher information. In the second part, the stress level of administrator attitudes on special education teachers was investigated using forty-three question statements. In the third part of the survey, teachers were asked to express their views and opinions on the subject.

According to the research results; It has been determined that Special Education School administrators partially engage in behaviors that create stress in teachers at a moderate level. No significant difference could be determined according to gender, age and marital status, but as a result of evaluation according to the seniority variable, it was determined that the administrators of teachers with 16-20 years of seniority stated that they were more likely to engage in behaviors that would cause stress to the teachers.

Keywords: Special education, stress, organizational stress, executive behaviors

1.GİRİŞ

Özel eğitim; özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak eğitim almış personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri bu bireylerin tüm gelişim alanlarındaki özellikleriyle akademik disiplin alanlarındaki yeterliliklerine dayalı olarak uygun ortamlarda sürdürülen eğitimidir (MEB, 2006).

Özel eğitim, birçok sorunun bir arada yaşandığı bir alandır. Özel eğitim personeli, mesleki sorumluluklarının, zihinsel engelli çocukların ve ailelerinin özelliklerinden kaynaklanan birçok problemle karşı karşıyadır. Yaşanan ve çözülemeyen birçok sorun personelde; strese, tatminsizliğe, psikolojik ve fiziksel sorunlara, verimlilikte düşüşe, işten ayrılmalara ve tükenmişliğe neden olabilmektedir.

Okul iletişimde yönetici, öğretmen, veli ve öğrenci ilişkileri vardır. Okullardaki kişiler arası ilişkiler; Yönetici öğretmen, yönetici-veli, yönetici öğrenci, öğretmen-öğrenci, öğrenci-öğrenci, öğretmen-öğretmen, öğretmen-aile, çocuk-aile ilişkidir.(Aydın, 1994, s.177).

Bursalıoğlu (2000, s.25), kişilerin topluluklara katılımıyla bir takım ihtiyaç ve beklentilere girdiğinden ve bu ihtiyaçlarının dikkate alınmaması durumunda kurumda olumsuz iletişimin olacağı ve buna bağlı olarak da iş veriminde azalma meydana geleceğini açıklamaktadır. Başaran(1991) ise bu konu ile ilgili olarak kişilerin çalışma ortamlarından beklentilerinin karşılanmasıyla daha verimli sonuçlar elde edileceğini, bu durumun kişiler arası iletişim ve işbirliğine olumlu katkı sağlayacağını belirtmektedir.(Başaran,1991)

Bir örgütü başarıya taşıyan çalışanlarının verimini etkileyen bir diğer faktör ise motivasyondur. Motivasyonun yüksek tutulması kişilerdeki heyecan, isteklilik verimi artırır; yorgun, kırgın kişilerden ise verim alınmaz.(Alıç,1996,s.16). Bu sebepten ötürü okul yöneticileri kurumun hedeflerini ve kurum çalışanlarını önemsemeli ihtiyaç ve beklentilerini dikkate almalıdır. Kurum amaçları kadar kişiler arası ilişkiler ve gereksinimler de önemli görülmelidir.(Erdoğan, 2000) Eğitim öğretim ortamlarında önemli bir role sahip olan öğretmenlerin istek ve ihtiyaçlarının önemsenmesi gerekir. Bu nedenle okullarımızda tüm öğretmenlerin ve çalışan personelin motivasyonu önemlidir. Bu motivasyonun en önemli sorumluluğu ise kurum yöneticilerindir. (Ekinci, 2006).

Bir okulun başarısı ve çalışanların verimi için yönetici davranışlarının etkisi önemlidir. Bu sebeple araştırma ile özel eğitim okullarındaki yöneticilerin tutum ve tavırlarının sınıf öğretmenlerinde neden olduğu stresin meydana çıkarılması ve yöneticilerin bu davranışlarının sınıf öğretmenlerinin üzerinde bıraktığı stresi minimum seviyeye indirmeyi hedefleyen önerilerle ilgililere yol göstermek amaçlanmıştır. Bu çalışmada “Özel eğitim okullarındaki yönetici davranışlarının öğretmenlerde neden olduğu stres düzeyi nedir?” Problemi ele alınmış olup bu stres düzeyinin öğretmenlerin cinsiyet, yaş, medeni durum ve kıdem durumlarına göre anlamlı farklılıkları incelenmiştir.

2.YÖNTEM

2.1.Araştırmanın yöntemi

Bu çalışmada, İstanbul ilinde bulunan özel eğitim kurumlarında görev yapan sınıf öğretmenlerinin yöneticilerinin tutum ve tavırlarının sebep olduğu stres düzeyleri ele alınmıştır. Araştırma için öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Bu sebeple çalışma belgesel tarama türündedir. Çalışma verileri anket uygulanarak toplanmış; yönetici tutum ve tavırlarından kaynaklı stres durumu analiz edilmiştir. Bu yönü ile çalışma betimsel nitelik de taşır.

Tarama araştırması; belirlenen evrendeki bir gurubun bazı özelliklerini ortaya çıkarmak için veri toplanmasıdır. Bu özellikleri belirleyebilmek için seçilen guruba anket tekniği kullanılabilir. Tarama araştırmasının önemli bir özelliği, uygulama yapılacak guruptan elde edilen birçok bilgiyi bizlere vermesidir (Büyüköztürk, 2016).

2.2.Araştırmanın evreni ve örnekleme / çalışma grubu

Araştırmanın evrenini, İstanbul ili Üsküdar ilçesinde bulunan özel eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini, İstanbul ili Üsküdar ilçesinde bulunan özel eğitim okullarında öğretmenlerinden random yöntemi ile seçilen 200 öğretmen oluşturmaktadır.

2.3. Veri toplama araçları ve veri toplama süreçleri

Anket üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım, ankete katılan öğretmenlerin demografik özelliklerine ilişkin sorulardan, ikinci kısımda ise kırk üç soru ifadesiyle yönetici tutumlarının özel eğitim sınıf öğretmenlerinin üzerindeki stres düzeyi araştırılmıştır. Üçüncü kısımdaysa öğretmen görüşlerine yer verilmiştir. Anket ifadelerinden alınan yüksek puan öğretmenin yöneticisinin tutumu çok sık gerçekleştirdiğini; düşük puan sonucu ise bu durumun tam tersini bize yansıtmaktadır. Özetle “Pek Çok” düzeyine yaklaşan görüşler, soruların tümünün ters olmasından dolayı olumsuzluk içerdiği için yorumlar bu yönde yapılmıştır. Araştırmada 43 sorudan oluşan Özel Eğitim Okullarında Yöneticilerin Stres Oluşturan Davranışları Anketi kullanılmıştır. Araştırmadaki anket için literatür taranarak bilgi toplanmış daha önce uygulanmış yüksek lisans tez çalışmalarından elde edilen verilerden faydalanılmıştır. Anket soruları için özel eğitim alanında uzman çalışanların görüşleri alınarak anket oluşturulmuştur.

Strese neden olan yönetici davranışlarını ölçmek hedefiyle kullanılan ölçek güvenilirlik analizi gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma için uygulanan ankette güvenilirlik analizi (Cronbach's Alpha) yapıldığında $\alpha = 0.98$ bulunmuştur. Böylece anketin yüksek derecede güvenilirlikte ($0,80 < \alpha < 1$) olduğu görülmektedir (Tavşancıl, 2002).

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada sınıf öğretmenlerine uygulanan anket sonucunda toplanan bilgiler Excel programıyla toparlandıktan sonra SPSS istatistik programı ile analiz edilmiştir. Verilerin kolay anlamlandırılabilmesi amacıyla tablolar oluşturulmuştur. Ayrıca verilerin tabloları bulgular bölümünde yorumlanmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde, araştırmada elde edilen verilerin sonucu ulaşılan bulgular, istatistiksel analizlerin sıralamasına uygun olarak tablolar halinde verilmiştir.

3.1. Öğretmenlerin cinsiyet değişkenine ilişkin bulgular

Ankette yer alan tüm maddelerin ortalama analizleri incelenmiş, öğretmenlerin yanıt verdiği “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlar Anketinin” 43 maddesi ile ilgili görüşlerinin değerlendirmeleri yapılmıştır. Ankete cevaplayan öğretmenlerin cinsiyete ilişkin görüşlerinde anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla hesaplanan bağımsız gruplar “t- Testi” sonuçları Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışların Cinsiyet Değişkenliğinin İncelendiği Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	s	t	d	p
Toplam 43 madde	Kadın	23	,40	,21	189	98	850
	Erkek	7	,37	,19			

Tablo 1 incelendiğinde cinsiyet değişkenine göre, araştırmaya katılan öğretmenlerin “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlar” düzeyinde anlamlı fark bulunmamıştır ($t_{(198)} = ,189$; $p > ,05$). Aritmetik ortalama değerleri incelendiğinde kadın öğretmenlerin ortalamaları ($\bar{X} = 3,40$) ile erkek öğretmenlerin ortalamaları ($\bar{X} = 3,37$) neredeyse birbirine eşit olduğu, dolayısıyla kadın ve erkek öğretmenlerin okul yöneticilerinin stres oluşturan davranışlarından etkilenme düzeylerinin birbirine benzer olduğu söylenebilir. Cinsiyete göre madde madde yapılan analizler alt taraftaki tabloda verilmiştir. Sadece bir madde de anlamlı sonuç elde edilmiştir.

Tablo 2. Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışların Cinsiyet Değişkenliğinin İncelendiği Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları (4. Madde için)

Madde	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	s	t	d	p
Madde 4: Alçak gönüllü ve güler yüzlü kişileri önemli işlerde düşünmemesi	Kadın	23	,40	,38	,309	98	042*
	Erkek	7	,02	,43			

Tablo 2 incelendiğinde cinsiyet değişkenine göre, 4. madde (Alçak gönüllü ve güler yüzlü kişileri önemli işlerde düşünmemesi) ilişkin analizlerde, öğretmenlerin “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlar” için anlamlı fark bulunmuştur ($t_{(198)} = 2,309$; $p < ,05$). Aritmetik ortalama değerleri incelendiğinde de 4. maddeye göre kadın öğretmenlerin ortalamaları ($\bar{X} = 3,40$) erkek öğretmenlerin ortalamalarından ($\bar{X} = 3,02$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Kadınlar, okul yöneticilerinin stres oluşturan davranışlarından 4. maddeye yüksek puanlı görüş bildirmeleri olumsuz görüş içinde olduklarını göstermektedir.

3.2.Öğretmenlerin yaş değişkenine ilişkin bulgular

Ankette yer alan tüm maddelerin ortalama analizleri incelenmiş, öğretmenlerin yanıt verdiği “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlar Anketinin” 43 maddesi ile ilgili öğretmenlerin yaş değişkeni görüşlerinin değerlendirmeleri yapılmıştır. Anketi cevaplayan öğretmenlerin yaşa ilişkin görüşlerinde anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla hesaplanan tek yönlü “Anova Testi” sonuçları Tablo 3’te yer almaktadır. Madde madde yapılan değerlendirmeler ve ortalamalar tabloların altında verilmiştir.

Tablo 3. Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışların Yaş Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları

	Kaynak	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p
	Yönetici Davranışları (43 Madde Ortalaması)	Gruplar arası	365	4	,091	063
	Gruplar içi	284,250	195	1,458		
	Toplam	284,615	199			
		Yaş	N	$\bar{X}$	p	
Çoklu Karşılaştırma Sonuçları (Lsd veya Tukey)	25 yaşa kadar	14	3,44	1,000		
	26-30 yaş arası	43	3,39	1,000		
	31-35 yaş arası	37	3,31	,997		
	36-40 yaş arası	39	3,37	1,000		
	40 yaş yukarısı	67	3,43	1,000		
	Toplam	200	3,39			

Tablo 3 incelendiğinde yaş değişkenine göre, araştırmaya katılan öğretmenlerin “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlar” düzeyinde anlamlı fark bulunamamıştır ($F_{(4-195)} = ,063$; $p > ,05$). Aritmetik ortalama değerleri incelendiğinde tüm yaş gruplarındaki öğretmenlerin ortalamaları neredeyse birbirine eşit olduğu, dolayısıyla yaş değişkeni açısından öğretmenlerin okul yöneticilerinin stres oluşturan davranışlarından etkilenme düzeylerinin birbirine benzer olduğu söylenebilir. Ancak 25 yaşa kadar olan öğretmenlerin ($\bar{X}=3,44$) “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlarından” daha çok etkilendiği görülmektedir. En az etkilenen yaş grubu ise 31-35 yaş arası ($\bar{X}=3,31$) olduğu görülmektedir. Yaşa göre madde madde yapılan analizlere tablo 4’te yer verilmiştir.

Tablo 4. Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışların Yaş Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları (20. Madde için)

	Kaynak	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p
	Madde 20: Görev tanımlamalarının belirsiz olması.	Gruplar arası	15,265	4	3,816	3,125
	Gruplar içi	350,155	195	1,79		
	Toplam	365,420	199			
		Yaş	N	$\bar{X}$	p	
Çoklu Karşılaştırma Sonuçları (Lsd veya Tukey)	25 yaşa kadar	14	2,29*	(1-2)*		
	26-30 yaş arası	43	3,40	(1-3)*		
	31-35 yaş arası	37	3,22	(1-4)*		
	36-40 yaş arası	39	3,15	(1-5)*		
	40 yaş yukarısı	67	3,37			
	Toplam	200	3,23			

Tablo 4 incelendiğinde yaş değişkenine göre, 20.maddeye (Görev tanımlamalarının belirsiz olması.) ilişkin analizlerde, öğretmenlerin “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlar” için anlamlı fark bulunmuştur ($t_{(195)}=3,125$; $p< ,05$). 20.maddeye göre anlamlı farklılığın hangi değişkenler arasında ve ne düzeyde olduğu incelendiğinde ise “25 yaşa kadar” olan öğretmenlerin tüm yaş düzeyler ile anlamlı farklılığının ($p< ,05$) olduğu görülmektedir. 20. maddeye, 25 yaşa kadar olan öğretmenlerin verdiği cevapların ortalaması “Az” ($\bar{X}= 2,29$) düzeyde olarak bulunmuştur. Genç öğretmenler görev tanımlamalarının belirsiz olması konusunda düşük görüşe sahip olmaları, görev tanımlarını belirli buldukları görüşünde olduklarını göstermektedir. Öğretmenlerin yaşları ilerledikçe, yöneticiler tarafından yapılan görev tanımlarının daha belirsiz olduğu görüşünü belirtmişlerdir.

Tablo 5. Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışların Yaş Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları (21. Madde için)

Madde 21: Okul çalışanlarının ifade ettiği; şikâyet-tavsiyeleri önemsememesi	Kaynak	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p
	Gruplar arası		13,106	4	3,276	
Gruplar içi		374,769	195	1,922	,705	,040*
Toplam		387,875	199			
Çoklu Karşılaştırma Sonuçları (Lsd veya Tukey)	Yaş	N	$\bar{X}$	p		
	25 yaşa kadar	14	2,43*	(1-2)*		
	26-30 yaş arası	43	3,51	(1-5)*		
	31-35 yaş arası	37	3,22			
	36-40 yaş arası	39	3,23			
	40 yaş yukarısı	67	3,46			
Toplam		200	3,28			

Tablo 5 incelendiğinde yaş değişkenine göre, 21.maddeye (Okul çalışanlarının ifade ettiği şikâyet ve tavsiyeleri önemsememesi) ilişkin analizlerde, öğretmenlerin “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlar” için anlamlı fark bulunmuştur ($t_{(195)}=3,705$; $p< ,05$). 21.maddeye göre anlamlı farklılığın hangi değişkenler arasında ve ne düzeyde olduğu incelendiğinde ise (1-2) “25 yaşa kadar olanlar ile 26-30 yaş arası olanlarda” ve (1-5) “25 yaşa kadar olanlar ile 40 yaş yukarısı olanlar arasında” anlamlı farklılığının ($p< ,05$) olduğu görülmektedir. 21. maddeye, 25 yaşa kadar olan öğretmenlerin verdiği cevapların ortalaması “Az” ($\bar{X}= 2,43$) düzeyde olarak bulunmuştur. Genç öğretmenler, yöneticilerin, çalışanların ifade ettiği şikâyet ve tavsiyeleri önemsememesi konusunda düşük görüşe sahip olmaları, şikâyet ve önerilerde okul yönetimine katılmadıklarını göstermektedir. Öğretmenlerin yaşları ilerledikçe, daha seçici ve öneriler konusunda okulda sözlerinin geçmesini istedikleri görüşünü belirtmişlerdir.

Tablo 6. Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışların Yaş Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları (24. Madde için)

	Kaynak	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p
Madde 24: Kararların; Yöneticiler ve Okul çalışanlarıyla birlikte alınmaması.	Gruplar arası	13,549	4	3,387		
	Gruplar içi	397,406	195	2,03	,662	,045*
	Toplam	410,955	199			
		Yaş	N	$\bar{X}$		p
Çoklu Karşılaştırma Sonuçları (Lsd veya Tukey)		25 yaşa kadar	14	2,57*		(1-5)*
		26-30 yaş arası	43	3,30		
		31-35 yaş arası	37	3,05		
		36-40 yaş arası	39	3,21		
		40 yaş yukarısı	67	3,54		
		Toplam	200	3,27		

Tablo 6 incelendiğinde yaş değişkenine göre, 24.maddenin (Kararların Okul çalışanları ve yöneticilerle birlikte alınmaması.) analizlerinde, öğretmenlerin “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlar” için anlamlı fark bulunmuştur ($t_{(195)}=4,662$; $p < ,05$). 24.maddeye göre anlamlı farklılığın hangi değişkenler arasında ve ne düzeyde olduğu incelendiğinde ise (1-5) “25 yaşa kadar olanlar ile 40 yaş yukarısı olanlar arasında” anlamlı farklılığın ($p < ,05$) olduğu görülmektedir. 24. maddeye, 25 yaşa kadar olan öğretmenlerin verdiği cevapların ortalaması “Az” ($\bar{X}=2,57$) düzeyde olarak bulunmuştur.

3.3.Öğretmenlerin medeni durum değişkenine ilişkin bulgular

Ankette yer alan tüm maddelerin ortalama analizleri incelenmiş, öğretmenlerin yanıt verdiği “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlar Anketinin” 43 maddesi ile ilgili öğretmenlerin medeni durum değişkeni görüşlerinin değerlendirmeleri yapılmıştır. Anketi cevaplayan öğretmenlerin medeni duruma ilişkin görüşlerinde anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla hesaplanan tek yönlü “Anova Testi” sonuçları Tablo 7 de yer almaktadır. Madde madde yapılan değerlendirmeler ve ortalamalar tabloların altında verilmiştir.

Tablo7. Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışların Medeni Durum Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları

	Kaynak	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p
Yönetici Davranışları (43 Madde Ortalaması)	Gruplar arası	1,718	2	,859		
	Gruplar içi	282,897	197	1,436	98	551
	Toplam	284,615	199			
		Medeni Durum	N	$\bar{X}$		p
Çoklu Karşılaştırma Sonuçları (Lsd veya Tukey)		Evli	105	3,31		,459
		Bekar	87	3,44		,459
		Diğer	8	3,72		,357
		Toplam	200	3,39		

Tablo 7 incelendiğinde medeni durum değişkenine göre, araştırmaya katılan öğretmenlerin “İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışların” düzeyinde anlamlı fark bulunmamıştır ($F_{(2-197)} = ,598$; $p > ,05$). Aritmetik ortalama değerleri incelendiğinde medeni durumu diğer olan öğretmenlerin ($\bar{X}=3,72$) “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlarından” daha çok etkilendiği görülmektedir. En az etkilenen medeni durum grubu ise evli olanlar ($\bar{X}=3,31$) olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışların Medeni Durum Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları (19. Madde için)

Madde 19: Verdiği emir ve talimatlara sahip çıkmaması	Kaynak	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p
	Gruplar arası		7,439	2	3,719	
Gruplar içi		357,341	197	1,84	,050	031*
Toplam		364,780	199			
Çoklu Karşılaştırma Sonuçları (Lsd veya Tukey)	Medeni Durum	N		$\bar{X}$		p
	Evli	105		3,14		(1-2)*
	Bekar	87		3,46		(1-3)*
	Diğer	8		3,88		
	Toplam	200		3,31		

Tablo 8 incelendiğinde medeni durum değişkenine göre, 19.maddeye (Verdiği emir ve talimatlara sahip çıkmaması) ilişkin analizlerde, öğretmenlerin “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlar” için anlamlı fark bulunmuştur ($t_{(197)}=4,050$; $p < ,05$). 19.maddeye göre anlamlı farklılığın hangi değişkenler arasında ve ne düzeyde olduğu incelendiğinde ise (1-2) “evli olanlar ile bekârlar arasında” ve (1-3) “evlilerle diğer grup arasında” anlamlı farklılığın ($p < ,05$) olduğu görülmektedir. 19.maddeye, evli olan öğretmenlerin verdiği cevapların ortalaması “Orta” ($\bar{X}=3,14$) düzeyde olarak bulunmuştur. Evli öğretmenler, yöneticilerin, verdiği emir ve talimatlara sahip çıkmaması konusunda düşük görüşe sahiptirler.

Tablo 9. Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışların Medeni Durum Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları (33. Madde için)

Madde 33: Okul yöneticisinin yüksek hedefler belirlemesi.	Kaynak	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p
	Gruplar arası		15,140	2	7,570	
Gruplar içi		364,015	197	1,848	,097	,018*
Toplam		379,155	199			
Çoklu Karşılaştırma Sonuçları (Lsd veya Tukey)	Medeni Durum	N		$\bar{X}$		p
	Evli	105		3,06		(1-2)*
	Bekâr	87		3,62		
	Diğer	8		3,38		
	Toplam	200		3,32		

Tablo 9 incelendiğinde medeni durum değişkenine göre, 33.maddeye (Okul yöneticisinin yüksek hedefler belirlemesi.) ilişkin analizlerde, öğretmenlerin “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlar” için anlamlı fark bulunmuştur ($t_{(197)}=4,097$; $p < ,05$). 33.maddeye göre anlamlı farklılığın hangi değişkenler arasında ve ne düzeyde olduğu incelendiğinde ise (1-2) “evli olanlar ile bekârlar arasında” anlamlı farklılığın ($p < ,05$) olduğu görülmektedir.

33.maddeye, evli olan öğretmenlerin verdiği cevapların ortalaması “Orta” ($\bar{X}=3,14$) düzeyde olarak bulunmuştur. Evli öğretmenler, yöneticilerin, yüksek hedefler belirlemesi konusunda düşük görüşe sahiptirler.

3.4.Öğretmenlerin kıdem değişkenine ilişkin bulgular

Ankette yer alan tüm maddelerin ortalama analizleri incelenmiş, öğretmenlerin yanıt verdiği “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlar Anketinin” 43 maddesi ile ilgili öğretmenlerin kıdem değişkeni görüşlerinin değerlendirmeleri yapılmıştır. Anketi cevaplayan öğretmenlerin kıdeme ilişkin görüşlerinde anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla hesaplanan tek yönlü “Anova Testi” sonuçları Tablo 10 da yer almaktadır.

Tablo 1. Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışların Kıdem Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları

Yönetici Davranışları (43 Madde Ortalaması)	Kaynak	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p
	Gruplar arası		3,914	4	,978	
Gruplar içi		280,701	195	1,439	680	,607
Toplam		284,615	199			
Çoklu Karşılaştırma Sonuçları (Lsd veya Tukey)	Kıdem	N	$\bar{X}$	p		
	0-5 yıl	29	3,19	,686		
	6-10 yıl	48	3,30	,686		
	11-15 yıl	30	3,29	,740		
	16-20 yıl	39	3,60	,160		
	20 yıl ve yukarısı	54	3,47	,316		
Toplam		200	3,39			

Tablo 10 incelendiğinde kıdem değişkenine göre, araştırmaya katılan öğretmenlerin “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışların” düzeyinde anlamlı fark bulunamamıştır ($F_{(4-195)}=,680$; $p>,05$).

Aritmetik ortalama değerleri incelendiğinde kıdemi 16-20 yıl arasında olan öğretmenlerin ($\bar{X}=3,60$) “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlarından” daha çok etkilendiği görülmektedir. En az etkilenen kıdem grubu ise 0-5 yıl arası olanlar ($\bar{X}=3,19$) olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışların Kıdem Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları (4.Madde için)

Madde 4: Alçak gönüllü ve güler yüzlü kişileri önemli işlerde düşünmemesi	Kaynak	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p
	Gruplar arası		17,399	4	4,30	
Gruplar içi		375,381	195	1,95	,260	,044*
Toplam		392,780	199			
Çoklu Karşılaştırma Sonuçları (Lsd veya Tukey)	Kıdem	N	$\bar{X}$	p		
	0-5 yıl	29	2,83	(1-4)*		
	6-10 yıl	48	2,90	(2-4)*		
	11-15 yıl	30	3,10			
	16-20 yıl	39	3,62			
	20 yıl ve yukarısı	54	3,39			
Toplam		200	3,19			

Tablo 11 incelendiğinde kıdem değişkenine göre, 4.maddeye (Alçak gönüllü ve güler yüzlü kişileri önemli işlerde düşünmemesi) ilişkin analizlerde, öğretmenlerin “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlar” için anlamlı fark bulunmuştur ($t_{(195)}=3,260$; $p<,05$). 4.maddeye göre anlamlı farklılığın hangi değişkenler arasında ve ne düzeyde olduğu incelendiğinde ise (1-4) “0-5 yıl olanlar ile 16-20 yıl olanlarda” ve (2-4) “6-10 yıl olanlar ile 16-20 yıl olanlar arasında” anlamlı farklılığının ($p<,05$) olduğu görülmektedir. 4.maddeye, 0-5 yıl kıdemi olan özel eğitim öğretmenlerinin verdiği cevapların ortalaması “Orta” ($\bar{X}=2,83$) düzeyde bulunmuştur. Genç öğretmenler, yöneticilerin, alçak gönüllü ve güler yüzlü kişileri önemli işlerde düşünmemesi konusunda düşük görüşe sahip olmaları, bu konuda okul yönetimine katılmadıklarını göstermektedir.

Tablo 12. Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışların Kıdem Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları (18. Madde için)

Madde 18: İyi performans gösteren personeli ödüllendirmemesi	Kaynak	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p
	Gruplar arası		13,200	4	3,300	,834
Gruplar içi		350,800	95	1,799		
Toplam		364,000	199			
Çoklu Karşılaştırma Sonuçları (Lsd veya Tukey)	Kıdem	N	$\bar{X}$	p		
	0-5 yıl	29	3,17	(1-5)*		
	6-10 yıl	48	3,38	(3-5)*		
	11-15 yıl	30	3,23			
	16-20 yıl	39	3,62			
	20 yıl ve yukarısı	54	3,85			
Toplam		200	3,50			

Tablo 12 incelendiğinde kıdem değişkenine göre, 18.maddeye (İyi performans gösteren personeli ödüllendirmemesi) ilişkin analizlerde, öğretmenlerin “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlar” için anlamlı fark bulunmuştur ($t_{(195)}=4,834$; $p<,05$). 18.maddeye göre anlamlı farklılığın hangi değişkenler arasında ve ne düzeyde olduğu incelendiğinde ise (1-5) “0-5 yıl olanlar ile 20 yıl ve yukarısı olanlarda” ve (3-5) “11-15 yıl olanlar ile 20 yıl ve yukarısı olanlar arasında” anlamlı farklılığının ($p<,05$) olduğu görülmektedir.

18.maddeye, 0-5 yıl kıdemi olan özel eğitim öğretmenlerinin verdiği cevapların ortalaması “Orta” ($\bar{X}=3,17$) düzeyde bulunmuştur. Genç öğretmenler, yöneticilerin, İyi performans gösteren personeli ödüllendirmemesi konusunda düşük görüşe sahip olmaları, bu konuda okul yönetimine katılmadıklarını göstermektedir.

Tablo13. Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışların Kıdem Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Anova Testi Sonuçları (20. Madde için)

Madde 20: Görev tanımlamalarının belirsiz olması	Kaynak	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p
	Gruplar arası		13,422	4	3,356	
Gruplar içi		351,998	195	1,805	,859	,019*
Toplam		365,420	199			
Çoklu Karşılaştırma Sonuçları (Lsd veya Tukey)	Kıdem	N	$\bar{X}$	p		
	0-5 yıl	29	2,66	(1-4)*		
	6-10 yıl	48	3,21	(1-5)*		
	11-15 yıl	30	3,20			
	16-20 yıl	39	3,46			
	20 yıl ve yukarısı	54	3,41			
Toplam		200	3,23			

Tablo 13 incelendiğinde kıdem değişkenine göre, 20.maddeye (Görev tanımlamalarının belirsiz olması) ilişkin analizlerde, öğretmenlerin “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlar” için anlamlı fark bulunmuştur ($t_{(195)}=3,859$; $p<,05$).

20.maddeye göre anlamlı farklılığın hangi değişkenler arasında ve ne düzeyde olduğu incelendiğinde ise (1-4) “0-5 yıl olanlar ile 16-20 yıl olanlarda” ve (1-5) “0-6 yıl olanlar ile 20 yıl ve yukarısı olanlar arasında” anlamlı farklılığının ($p<,05$) olduğu görülmektedir.

20.maddeye, 0-5 sene kıdemli öğretmenlerin verdiği cevapların ortalaması “Orta” ($\bar{X}= 2,66$) düzeyde bulunmuştur.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1.Sonuçlar

Özel Eğitim Okulu yöneticileri öğretmenlerde stres oluşturan davranışları orta düzeyde, kısmen yaptıkları tespit edilmiştir. Öğretmenlerin, yöneticilerce verilen görev ve sorumluluğu iyi bir şekilde yerine getirenlere daha fazla görev vermeleri yüksek ortalamalı madde olarak belirlenmiştir. Öğretmenlerin, okulda gerçekleşen olaylardan yöneticiler tarafından bilgi edinmesini istememeleri ise en düşük ortalamalı madde olarak belirlenmiştir.

Cinsiyet değişkenine göre toplam 43 madde için “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlar Anketinin” değerlendirilmesi neticesinde anlamlı bir farklılık elde edilememiştir. Toplam 43 madde için anlamlı farklılık belirlenmese de kadın öğretmenlerin, yöneticilerin, öğretmenlere stres oluşturacak davranışları daha çok yaptıklarını belirttikleri tespit edilmiştir. Cinsiyete göre madde madde yapılan incelemelerde ise sadece dördüncü madde de anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Böylece 4.maddeye göre kadın öğretmenlerin, yöneticiler tarafından, alçak gönüllü ve güler yüzlü kişileri önemli işlerde düşünmediğini, daha çok belirttikleri tespit edilmiştir. Böylece kadınların yapıları gereği daha seçici ve hassas olduklarından dolayı stres oluşturan davranışlardan daha çok etkilendikleri söylenebilir.

Yaş değişkenine göre toplam 43 madde için “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlar Anketinin” değerlendirilmesi sonucunda anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir. Toplam 43 madde için anlamlı farklılık belirlenmese de yaşı 25 yaşa kadar olan öğretmenler, yöneticilerin, öğretmenlere stres oluşturacak davranışları daha çok yaptıklarını belirtmişler ve daha çok etkilenmişlerdir. Yaşa göre madde madde yapılan incelemelerde ise 20. 21. ve 24. maddelerde anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. 20.maddeye göre 25 yaşa kadar olan öğretmenlerin, yöneticiler tarafından, görev tanımlamalarının belirlendiğini daha çok belirttikleri tespit edilmiştir.

21.maddeye göre 25 yaşa kadar olan öğretmenlerin, yöneticiler tarafından, okulda çalışanların dile getirdiği şikâyet ve önerilerin dikkate alındığını daha çok belirttikleri tespit edilmiştir. 24.maddeye göre 25 yaşa kadar olan öğretmenlerin, yöneticiler tarafından, okulumuzda çalışanlarla ilgili alınan kararların, çalışanların katılımıyla, demokratik bir şekilde alındığını daha çok belirttikleri tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre genç öğretmenlerin yaşça küçük olmalarından kaynaklı olarak stres oluşturan davranışlara maruz kaldıkları söylenebilir. Yaşça büyük öğretmenlerin iş tecrübelerinden ve mesleki yeterliliklerinden dolayı yanıtlarının daha olumlu düzeyde olduğu söylenebilir. Bu sonuçlara göre genç öğretmenlerin yaşça küçük olmalarından dolayı yapılan görev tanımlamalarına hiç itiraz etmemelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Yaşça büyük öğretmenlerin ise mesleki yaşamlarındaki tecrübe ve kendine güvenle, iş tanımlamalarında belirsizliği daha yüksek düzeyde belirttikleri söylenebilir. Bu sonuçlara göre yine genç öğretmenlerin şikâyet ve önerilerde bulunmayıp, yönetimin yaptıklarını kabullenmeleri, yaşça küçük olmalarından dolayı olduğu söylenebilir. Yaşça büyük öğretmenler ise tecrübelerinden kaynaklı, daha muhalif olabildikleri söylenebilir. Genç öğretmenler, yöneticilerin, çalışanlarla ilgili alınan kararların, çalışanların katılımıyla, demokratik bir şekilde alınmaması konusunda düşük görüşe sahip olmaları, alınan kararlara katılmadıklarını göstermektedir. Öğretmenlerin yaşları ilerledikçe, alınan kararlarda ve okul yönetiminde daha çok söz sahibi olmaları görüşünü benimsedikleri görülmektedir.

Medeni durum değişkenine göre toplam 43 madde için “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlar Anketinin” değerlendirilmesi sonucunda anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir. Toplam 43 madde için anlamlı farklılık belirlenmese de evli olan öğretmenler, yöneticilerin, öğretmenlere stres oluşturacak davranışları daha çok yaptıklarını belirtmişler ve daha çok etkilenmişlerdir. Medeni durum göre madde madde yapılan incelemelerde ise 19. ve 33. maddelerde anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. 19.maddeye göre evli olan öğretmenlerin, yöneticiler tarafından, verdiği emir ve talimatlara uyduğunu daha çok belirttikleri tespit edilmiştir. 33.maddeye göre evli olan öğretmenlerin, yöneticilerin yüksek hedefler belirlemediğini daha çok belirttikleri tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre evli öğretmenlerin stres oluşturan davranışlara daha az maruz kaldıkları söylenebilir. Bekârlar ve diğer medeni grup ise stres oluşturan davranışlardan daha çok etkilendiği söylenebilir. Evli olanların çatışma çözmede aile yaşantılarından kaynaklı olarak daha başarılı olabildikleri ve bu tür stres durumlarından az etkilendikleri yorumu yapılabilir. Evliler, yöneticilerin verdiği emir ve talimatlara uyduğunu daha çok belirtmişlerdir. Böylece evliler, yöneticilerin yüksek hedefler belirlemediğini daha çok söylemişlerdir.

Kıdem değişkenine göre toplam 43 madde için “Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlerde Stres Oluşturan Davranışlar Anketinin” değerlendirilmesi sonucunda anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir. Toplam 43 madde için anlamlı farklılık belirlenmese de kıdemi 16-20 yıl olan öğretmenlerin, yöneticilerin, öğretmenlere stres oluşturacak davranışları daha çok yaptıklarını belirttikleri tespit edilmiştir. 4. maddeye göre kıdemi 16-20 yıl olan öğretmenlerin, yöneticiler tarafından, alçak gönüllü ve güler yüzlü kişileri önemli işler için düşünmediğini daha çok belirttikleri tespit edilmiştir. 18. maddeye göre kıdemi 20 yıl ve yukarısı olan öğretmenlerin, yöneticiler tarafından, iyi performans gösteren personeli ödüllendirmemesi daha çok belirttikleri tespit edilmiştir. 20.maddeye göre kıdemi 16-20 yıl olan öğretmenlerin, yöneticiler tarafından, görev tanımlamalarının belirsiz olduğunu daha çok belirttikleri tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre kıdemi az olan öğretmenlerin stres oluşturan davranışlara daha az maruz kaldıkları söylenebilir. Kıdemi çok olan öğretmenlerin ise stres oluşturan davranışlardan daha çok etkilendiği söylenebilir. Böylece kıdemsiz olanların genç olmalarından kaynaklı olarak tartışmalara girmeyip daha itaatkâr olabilecekleri ya da söylenenlere ve yapılanlara kulak asmayarak daha az etkilendikleri söylenebilir. Bu sonuçlara göre yine genç öğretmenlerin daha demokratik oldukları belli kategorilere göre ayırmadan yana olmadıklarını söylenebilir. Yaşça büyük öğretmenler ise yine tecrübelerinden kaynaklı, olarak böyle bir seçim yapıldığı görüş içinde oldukları söylenebilir.

Bu sonuçlara göre yine genç öğretmenler iyi performans gösterenlere ödül verilememesini kıdemlilere bu konuda ayrıcalık yapıldığı görüşünü savundukları söylenebilir. Genç öğretmenler, yöneticilerin, görev tanımlamalarının belirsiz olması konusunda düşük görüşe sahip olmaları, bu konuda okul yönetimine katılmadıklarını göstermektedir.

4.2. Öneriler

- 1) Okul yöneticileri okuldaki tüm uygulama ve şartlardan öğretmenlerini bilgilendirmelidir.
- 2) Okul yöneticisi okulda herkesin fikirlerini rahatlıkla söyleyebilecekleri ortamlar yaratmalıdır. Alınan kararlarda tüm öğretmenlerin görüşleri alınıp, onların istekleri de yapılmalıdır.
- 3) Okulda iş dağılımı adil olarak yapılmalıdır.
- 4) Yöneticiler öğretmenler arasında görev dağılımında ve diğer konularda cinsiyet ayrımı götmemelidir.
- 5) Yöneticiler iş odaklı çalışarak, kin götmemeli, öğretmenlerle işbirliği yapmalıdır. Okul Yöneticileri verdikleri görev ve sorumluluklar için korku, tehdit, ceza ile yatırımda bulunmak yerine ikna etme ve motive etme yollarını kullanmalıdır.
- 6) Yöneticiler ödüllendirme yöntemlerini kullanmalı ceza ve tehdit içerikli sözlerle öğretmenlere yaklaşmamalıdır.
- 7) Stresin sebep olduğu olumsuzluklardan öğretmenlerin korunmaları hedef alınarak tüm öğretmenler için hizmet içi eğitim programları planlanmalı ve uygulanmalıdır.
- 8) Yöneticiler öğretmenlerinin bilgilerini ve sırlarını başkalarıyla paylaşmamalıdır. Onların değerlerine ve inançlarına saygı göstermelidirler.

KAYNAKÇA

- Alıç, Mehmet. "Eğitim Sistemimizin Amaçlarının Gerçekleştirilmesinde Eğitim Yöneticisinin İşlevleri" Çağdaş Eğitim, Sayı:Z11;34-17, 1996.
- Aydın, Mustafa. "Eğitim Yönetimi", Ankara: Hatiboğlu Yayınevi, 1994.
- Başaran, İ. Ethem. "Örgütsel Davranış", Ankara: Gül Yayınevi, 1991,
- Bektaş, H. "İş Doyum Düzeyleri Farklı Olan Öğretmenlerin Psikolojik Belirtilerinin Karşılaştırılması", Erzurum: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Bursalıoğlu, Ziya. "Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış", Ankara: Pegem "Eğitimde Yönetimi Anlamak Sistemi Çözümlmek", Ankara: Pegem Yayıncılık, 2000
- Büyüköztürk, .Ş. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem A Yayıncılık, 20. Baskı.
- Ekinci, Yusuf. "İlköğretim Okulu Yöneticilerini Sosyal Beceri Düzeylerine Göre Öğretmenlerin İş Doyumu ve İş Stresinin Karşılaştırılması", Gaziantep: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Erdoğan, İlhan. "İşletme Yönetiminde Örgütsel Davranış", İstanbul, Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri, 1999
- MEB,(2006). 31.05.2006 Tarihli 26184 sayılı Resmi Gazete de yayımlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060531-2.htm> Erişim tarihi:09.10.2023
- Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların Ölçülmesi ve Spss ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayınları.